

JUHLAJULKAISU

SIMO ZITTING

1915 · 14/2 · 1985

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Vammala 1985. Vammalan Kirjapaino Oy.

ISSN 0356-7222

ISBN 951-855-076-X

ISBN 978-951-855-870-8 (PDF)

Joustavat normit vahingonkorvaus-oikeudessa*

1. Kansalaisten lainkuuliaisuuden ylläpitämisen ja jopa yhteiskuntarauhan säilymisen eräänä edellytyksenä ovat väestön hyvinä pitämät lait ja niitä tasapuolisesti sekä muutoinkin oikein soveltavat puolueetomat tuomioistuimet ja muut luotettaviksi tunnetut viranomaiset. Tämän niin sanoakseni aineellisen oikeusvarmuuden ohella on tärkeänä oikeusrauhan edellytyksenä pidettävä oikeusvarmuutta *muodollisessa* suhteessa, jolla tarkoitan oikeudellisten ratkaisujen johdonmukaisuutta ja ennen muuta ennalta-arvattavuutta. Ratkaisujen ennalta-arvattavuus riippuu monista eri tekijöistä. Seuraavassa kiinnitän huomiota niistä lähinnä vain yhteen, nimittäin lakien sisällön riittävään yksiselitteisyyteen.

Lainsäännöksiä tarkastellessaan havaitsee, että toiset säännökset ovat jäykempiä kuin toiset eli kääntäen, että toiset ovat joustavampia kuin toiset säännökset. Erottelu ei tietenkään ole selvä, mutta antaa pohjan jatkotarkastelulle.

Jäykät säännökset ovat suhteellisen yksiselitteisiä ja sellaisia, että ne syrjäyttävät kulloinkin esillä olevan tapauksen erityispiirteet, eri ratkaisuvaihtoehtojen todennäköiset seuraukset mukaan lukien, huomioon otettavien olosuhteiden piiristä. Tyypillinen jäykkä säännös on osakeyhtiölain 1 luvun 1 §:n 3 momentin ohje siitä, että yhtiön osakepääoman tulee olla vähintään 15 000 markkaa, sikäli, että alemmaa osakepääomaa ei hyväksytä.

Useimmat lainsäännökset kuitenkin ovat tavalla tai toisella joustavia, esim. siten, että säännös itse antaa mahdollisuuden poiketa asetetusta pääsäännöstä. Myös sanojen tai lauseiden tulkinta antaa usein mahdollisuuden erilaisiin ratkaisuihin. Hyvä esimerkki tästä tulkintajoustosta on tapaturmavakuutuslain 4 §:n 1 momentissa oleva säännös, jonka mukaan työtapaturmana korvataan mm. matkalla asun-

* Suomen Vakuutuslakimiesten Yhdistyksen kokouksessa 16. 9. 1981 pidetty esitelmä erän teknisin täydennyksin ja tarkistuksin.

nosta työpaikalle tai päinvastoin työntekijää kohdannut ruumiinvamma. Ongelmia on syntynyt työmatkalla tehtyjen vähäisten poikkeamien ja mm. lapsen päivähoidon viemisen ja hoidosta noutamisen kohdalla. Kuten tiedetään, oikeuskäytäntö on jatkuvasti laajentanut työmatkan alaa ja näin sopeuttanut korvausjärjestelmää muuttuneiden olojen ja uusien, sosiaalisempien asenteiden luomaan tilanteeseen.

Jossain määrin muista poikkeavan säännösryhmän muodostavat ne normit, joissa tuomioistuimelle annetaan täysin avoimesti harkintavaltaa oikeustositseikkojen tai oikeusseuraamusten suhteen. Klassisia esimerkkejä tällaisista normeista ovat oikeustoimilain 33 §:n ja velkakirjalain 8 §:n sisältämät säännökset, joissa kunnian vastaisuus ja arvottomuus ja ilmeinen kohtuuttomuus asetetaan soveltamisen perustaksi.

Rakkaalla lapsella on monta nimeä, ja niinpä tällaisia säännöksiä kutsutaan milloin yleislausekkeiksi, milloin joustaviksi oikeusnormeiksi jne. Lakimiehet tietävät hyvin, että tällaisten joustavien säännösten määrä on lainsäädännössä jatkuvasti lisääntynyt. Eräiden tarkkailijoiden mielestä tämä on saavuttanut huolestuttavat mittasuhteet ja vaarantaa kohtuuttomasti ratkaisujen johdonmukaisuuden ja ennalta-arvattavuuden, siis kansalaisten ja yritysten oikeusturvaa.

Tässä esityksessä tarkastelen joustavien normien ongelmaa lähinnä vahingonkorvausoikeuden kannalta.

2. Pohjoismaisen lakiyhteistyön jälleen käynnistyttyä toisen maailmansodan jälkeen otettiin yhteistyön kohteeksi mm. vahingonkorvausoikeus. Vuonna 1946 pitämässään kokouksessa Norjan, Ruotsin ja Tanskan oikeusministerit sopivat ryhtymisestä pohjoismaiseen yhteistyöhön tämän oikeudenalan uudistamiseksi. Ministereiden asettamien selvitysmiesten mietinnöt, joista erityisesti kannattaa mainita ruotsalaisen Ivar Strahlin uusia uria aukova selvitys, jätettiin toimeksiantajille 1950. Samoihin aikoihin Suomi päätti yhtyä vahingonkorvausoikeutta koskevaan pohjoismaiseen lakiyhteistyöhön.

Vaikka vahingonkorvausoikeuden yhteispohjoismainen kehittäminen vieläkin jatkuu, voidaan osoittaa monia konkreettisia tuloksiakin. Laintasoisista saavutuksista Suomessa on mainittava erityisesti liikennevakuutuslaki vuodelta 1959, atomivastuulaki vuodelta 1972, vahingonkorvauslaki ja laki syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista maksettavasta korvauksesta vuodelta 1974 sekä vuonna 1973 annettu laki rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista. Osaksi vahingonkorvauslain antamisen yhteydessä ja osaksi myöhemmin on eri laissa olevia vahingonkorvausoikeudellisia säännöksiä muutettu

vastaamaan itse päälaisia omaksuttuja ratkaisuja. Pohjoismaista yhteistyötä on myös harjoitettu niin sanotun tuotevastuun lakisääteistämisen kohdalla ja vakuutuslainsäädännön uudistamisessa. Tuotevastuusta on Suomessa komitean mietintö vuodelta 1978 ja lääkevastuun toteuttamisesta vuodelta 1979.

Vakuutuslainsäädännön uudistaminen ei meillä ole vielä ehtinyt pykälien tasolle, mutta Ruotsissa on toimittu ripeämmin: vuoden 1981 alusta tuli siellä voimaan kuluttajavakuutuslaki (konsumentförsäkringslag), joka sisältää vakuutuslainsäädännön täydentäviä kuluttajan eduksi vaikuttavia tai ainakin sellaisiksi tarkoitettuja pakottavia säännöksiä eräistä vahingonkorvauslain alaan kuuluvista vakuutuslainsäädännöistä.

Sitten vahingonkorvauslain antamiseen johtanut aluksi komiteoissa tehty valmistelutyö koski alunperin valtion ja kunnan sekä työnantajan ja työntekijän vastuun uudelleen järjestelyä sekä lapsen ja vanhempien velvollisuutta korvata lasten aiheuttamia vahinkoja. Vahingonkorvausoikeuden koodifiointiajatus, joka toteutui ja johti rikoslain 9 luvun kumoamiseen, syntyi vasta oikeusministeriön lainvalmistelukunnassa 1969 ja samoihin aikoihin Ruotsin oikeusministeriössä. Vahingonkorvauslain sisältöä kehitettiin edelleen lainsäädännön valmistelun aikana.

Valitettavasti eräät vahingonkorvauslain vanhakantaiset osat, joiden piti tulla lainvalmistelutyön etenemisen sallimassa tahdissa tarkistettaviksi myöhemmin — tarkoitan lähinnä lain 5. lukua »Korvattava vahinko» — ovat yhä alkuperäisessä, pitkälti rikoslain mukaisessa asussaan. Siksi vahingonkorvauslaki onkin lähinnä vain laki, jolla vahingonkorvausoikeuden lakisääteinen kytkös rikoslakiin on katkaistu, jolla erityisesti työnantajan ja työntekijän — ovatpa he sitten julkis- tai yksityisoikeudellisessa asemassa — vahingonkorvausvastuu on järjestetty sosiaalisesti aikaisempaa oikeudenmukaisemmin ja joka antaa mahdollisuuden yksittäistapauksessa sovitella korvausta.

Mainittakoon tässä, että osapuolleen samantapaisen valmistelutyön pohjalta kuin Suomessa annettiin Norjassa 1969 laki vahingonkorvauksesta eräissä tapauksissa ja Ruotsissa 1972 vahingonkorvauslaki. Tätä lakia on myöhemmin (1975) erityisesti henkilövahinkojen korvaamisen osalta merkittävästi kehitetty.

3. Vahingonkorvauslaissa pistää silmään lakiin otettujen joustavien oikeussäännösten runsaus.

Otettakoon esimerkiksi lain 2 luvun 1 §:n 2 momentissa oleva yleinen sovittelusäännös. Se kuuluu: »Vahingonkorvausta voidaan sovitella, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi

ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet. Jos vahinko on aiheutettu tahallisesti, on kuitenkin täysi korvaus tuomittava, jollei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta.» Säännöksessä on siis ainakin kuusi harkinnan kriteeriä sovittelemiselle, nimittäin korvausvelvollisuuden kohtuuton raskaus, kummankin osapuolen varallisuusolot, muut olosuhteet, erityiset syyt ja kohtuullisuus. Lainkohdan soveltamista ei yksinkertaista se, että jo täyden korvauksen arvioiminen sinänsä on usein harkinnanvaraista ja muutoinkin vaikeata.

Samantapaisia korvausvelvollisuuden määrittämisen kriteereitä esiintyy mm. niissä vahingonkorvauslain kohdissa, joissa on kysymys kahdeksaatoista vuotta nuoremman (2: 2), mielisairaana, vajaamielisen tai sieluntoiminnaltaan häiriintyneen (2: 3), työnantajan ja julkisyhteisön (3: 6) sekä työntekijän ja virkamiehen (4. luku) korvausvastuusta ja sen määrästä.

Muita arvioinnin perusteita ovat näissä tilanteissa mm. teon laatu (2: 2 ja 3), ilmeinen kohtuuttomuus (3: 6), vahingon suuruus (3: 6), vahingon aiheuttajan asema (4: 1,1) ja vahingon kärsineen tarve (4: 1,1). Lisäksi on mainittava vahingonkorvauslaissa muutoin kriteereiksi asetetut toimeksiantosuhteen pysyvyys (3: 1,1), työsuhteeseen verrattavat olosuhteet (3: 1,3), toimen tai tehtävän suorittamiselle sen laatu ja tarkoitus huomioon ottaen kohtuudella asetettavat vaatimukset (3: 2,2), pätevä syy (3: 4), erittäin painavat syyt (5: 1) sekä lopuksi muut seikat (6: 3,1). Samassa hengessä on korvausvelvollisuudesta säädetty monissa erityislaeissa siltä osin, kuin on kysymys määräasemassa olevan toimihenkilön vastuusta.

Esittämäni luettelo osoittaa, että lainsäätäjä on antanut vahingonkorvauslain soveltajalle monipuolisen arsenaalin keinoja, joilla yksittäistapauksen erityispiirteet ja kohtuuden vaatimukset in casu voidaan ottaa huomioon. Tämä seikka saattaa herättää jossakussa kysymyksen, eikö koko vahingonkorvauslaki tai ainakin suuri osa siitä olisi voitu supistaa osapuolleen seuraavan säännöksen muotoon: »Kun jollekulle on aiheutettu vahinkoa, tuomioistuin määrää yksittäistapauksessa kohtuuden mukaan, kuinka paljon, kenen varoista ja kenelle korvausta on suoritettava.»

Tällainen kirjoittamistapa ei varmaankaan vastaisi pohjoismaisen lainsäädäntötekniikan vaatimuksia eikä ilmeisesti olisi sopusoinnussa myöskään muodolliselle oikeusvarmuudelle kohtuudella asetettavien tunnusmerkkien kanssa. Siitä huolimatta en epäröi väittää, että ero lukemani mielikuvituslainsäädännön ja vahingonkorvauslaissa olevien korvausperusteiden välillä on erittäin vähäinen, varsinkin jos otetaan

huomioon runsaasti käytetty mahdollisuus lakiesityksen perusteluissa täsmentää usein pakostakin ylimalkaisiksi jäävien lainsäännösten tulkintaa.

Viittasin edellä tuotevastuuta ja lääkeainevastuuta koskeviin ehdotuksiin. Myös niissä on eräitä joustavia säännöksiä, joihin niiden perustavanlaatuisuuden vuoksi on syytä kajota.

Vuonna 1978 jätetyssä tuotevastuukomitean mietinnössä (1978: 19) ehdotetaan Suomessa siirryttäväksi tuotteen aiheuttaman henkilö- ja esinevahingon korvaamisessa objektiiviseen, siis valmistajan ja muun vastuuvollisen tuottamuksesta riippumattomaan vahingonvastuujärjestelmään. Ehdotuksen mukaan vahingon korvattavuuden kriteerinä olisi tuotteen turvallisuus. Turvallisuuden käsite saa ehdotetussa järjestelmässä täten aivan keskeisen aseman.

Miten »turvallisuus» sitten määriteltäisiin? Komitean laatiman lakitekstin 2 §:ssä asia esitetään säännöksen muodossa seuraavasti: »Valmistaja on tuottamuksesta riippumatta velvollinen korvaamaan vahingon, joka on johtunut siitä, että hänen tuotteensa ei ole ollut henkilölle tai omaisuudelle niin turvallinen kuin kohtuudella on ollut aihetta edellyttää. Turvallisuutta arvioitaessa on otettava huomioon tuotteen oletettu käyttö, sen markkinointi, siitä annetut tiedot ja käyttöohjeet sekä muut tuotteeseen liittyvät seikat.»

Säännösehdotuksen juuret ovat Euroopan neuvoston ja Euroopan talousyhteisön (EEC) piirissä valmistetuissa sopimuksissa ja direktiiviehdotuksissa, jotka nekin asettavat turvallisuuden arviointiperusteeksi sen, mitä henkilöllä on oikeus tuotteelta odottaa (engl. expect, ransk. s'attendre). Vaikka perusteluissa huomautetaankin, että odotusten arviointiperuste on objektiivinen — ei siis subjektiivinen — on selvää, että tuomioistuimen harkinnalla olisi yksityistapauksessa erittäin laajat rajat ja että mitä moninaisimpia seikkoja tulisi ottaa harkinnassa huomioon.

Lääkevahinkolakia valmistelleen työryhmän vuodelta 1979 olevassa lakiehdotuksessa (Ehdotus lääkevahinkolaiksi, Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 2/1979) on lääkevahingon korvattavuuden edellytyksiä koskeva, mielestäni erittäin joustava näin kuuluva kohta (2 § 2 mom.): »Korvausta ei myöskään ilman erityistä syytä suoriteta sellaisesta vahingosta, joka vahingon kärsineen kohtuudella on siedettävä, ottaen huomioon sairauden laatu ja vakavuusaste, vahingon kärsineen terveydentila, mahdollisuudet ennakoida lääkkeen vaikutukset häneen ja muut olosuhteet.» Yksityiskohtaiset kommentit lienevät turhia: säännös antaisi voimaan saatettuna soveltajalle todella paljon liikkuma-alaa.

Vahingonkorvausoikeutta lähellä on vakuutusosoikeus. Viitteitä siitä, millaisessa hengessä nyt käsiteltävänä olevassa suhteessa vakuutusso-
pimuslainsäädäntöä uudistetaan tai pyritään uudistamaan, saa vuoden
1981 alusta voimaan tulleesta Ruotsin kuluttajavakuutuslaista. Sii-
hen kannattaa tässä viitata mm. siksi, että Ruotsin lainsäädännössä
omaksutuilla ratkaisulla on taipumusta vaikuttaa myös Suomen lain-
säädäntöön. Tyydyn muutama mainintoihin.

Kuluttajavakuutuslain 9 §:ssä on kysymys aivan uudesta asiasta,
vakuutusyhtiön kontrahointipakosta. Säännös kuuluu suomennettuna
näin: »Vakuutusyhtiö ei saa kieltäytyä myöntämästä kuluttajalle vakuu-
tusta, jota yhtiö normaalisti tarjoaa (tillhandahåller) yleisölle. — Mitä 1
momentissa on säädetty ei sovelleta, jos vakuutusyhtiöllä vakuutusta-
pahtuman sattumisen mahdollisuuteen, todennäköisen vahingon laa-
juuteen tai muuhun olosuhteeseen katsoen on erityisiä syitä olla
myöntämättä vakuutusta.»

Monissa muissakin tämän joustavasäännöksen kuluttajavakuutus-
lain kohdissa viitataan olosuhteisiin, erityisiin syihin ja kohtuuteen
taikka johonkin niistä. Tällaiset lainkohdat koskevat mm. vakuutusaikaa
(10 §), vakuutuksen irtisanomista (15 §), vakuutuksen ennaaikaista
lakkaamista (18 §), vakuutusehtojen muuttamista (19 §), vakuutusmak-
sun laiminlyömistä (25 §), vakuutuskorvauksen alentamista (30–32 ja
34 §) ja vahingon selvittelyn pohjaksi vaadittavaa aineistoa. Asian
valaisemiseksi lainaan tähän vielä suomeksi lain 31 §:n 1 momentin:
»Jos vakuutettu on tahallisesti tai huolimattomuudesta laiminlyönyt
hänelle vakuutusehtojen mukaan kuuluvat velvollisuutensa, voidaan
vakuutuskorvausta alentaa hänen osaltaan. Alentaminen tehdään sen
mukaan kuin on kohtuullista ottaen huomioon laiminlyönnin merkityk-
sen vakuutustapahtumalle ja vahingon laajuudelle sekä vakuutetun
tahallisuuden, huolimattomuuden ja muut olosuhteet.»

4. Vahingonkorvausoikeutta pidetään yleisesti vaikeana oikeuden-
alana. Sama arvio voidaan esittää vahingonkorvausoikeutta lähellä
olevasta vakuutusosoikeudesta, jota vielä mutkistaa eräänlainen normis-
ton kaksinkertaisuus; sovellettavanahan ovat paitsi lainsäädännökset
myös yleiset sopimusehdot, siis eri vakuutuslajeja ja -muotoja koskevat
vakuutusehdot. Normiston mutkikkuus sellaisenaan tietenkin vaikeut-
taa juttujen ratkaisemista ja vastaavasti vähentää ratkaisujen ennalta-
arvattavuutta. Eikä asiaa suinkaan helpota joustavien säännösten run-
saus, päinvastoin: mitä enemmän vahingonkorvaus- ja vakuutuslain-
säädäntö sisältää joustavia oikeusnormeja, sitä vähäisemmäksi ratkai-
sujen ennalta-arvattavuus, siis muodollinen oikeusturva, käy. Käsityk-

seni mukaan vahingonkorvauslaissamme – ja edellä käsittelemässäni Ruotsin kuluttajavakuutuslaissa – on menty erittäin pitkälle joustavien normien käyttämisessä, jopa niin pitkälle, että vahingonkorvauslaki on tässä suhteessa joutunut siviililakien ääri laidalle. Samoja piirteitä on lainaamissani tuotevastuu- ja lääkevastuulakiehdotusten kohdissa. Kannattaa mainita, että Ruotsissa vakuutusala, viranomaiset ja kuluttajavakuutuslain isä professori Jan *Hellner* ovat olleet tukkanuottasilla siitä, miten tuota lakia olisi vakuutusehtoja kirjoitettaessa sovellettava.

Julkaistuista vahingonkorvauslain valmisteluasiakirjoista ei näy, miksi vahingonkorvauslakiin otettiin kovin runsaasti joustavia säännöksiä, eikä niiden vaikutusta näytetä esim. eduskunnassa pohdiskelun. Yleisiä syitä tällaisen lainkirjoittamistekniikan valitsemiseen ovat käytännössä esiintyvien tilanteiden yksityiskohtien pieni ennalta-arvattavuus, halu kirjoittaa laki lyhyeksi, olosuhteiden nopea muuttuminen ja halu turvata ns. sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edes jonkinlainen toteutuminen yksittäistapauksessa. Nämä kaikki tekijät ovat epäilemättä vaikuttaneet vahingonkorvauslain yhteydessä. Lisäksi on mainittava Ruotsin ja Norjan esimerkit, joita vahingon-oikeuslainsäädännön uudistuksessa tietenkin tuli seurata.

5. Osallistuessani lainvalmistelukunnan nuorempana jäsenenä v. 1969 ja 1970 vahingonkorvauslain suunnitteluun ja lakia koskevan mietinnön kirjoittamiseen kiintyi huomioni siihen, että uuteen lakiin oli esitöiden perusteella tulossa runsaasti joustavia oikeussäännöksiä. Perehtyäkseni lähemmin joustavien normien ongelmaan laadin artikkelin nimeltä »Tuomioistuimen harkintavalta ja tuomarin sosiaalinen rooli», joka julkaistiin *Defensor Legis* -aikakauslehdessä 1969 (s. 465–479). Tarkasteluni oli varsin kriittinen ja päättyi jossakin määrin huolestuneisiin arviointeihin niistä vaikutuksista, joita alati lisääntyvällä tuomioistuimen harkintavallalla on käsityksiin tuomarin todellisesta roolista yhteiskunnassa, tämän seikan vaikutuksiin oikeuslaitoksen kehittämisestä käytävässä poliittisten voimien välisessä kamppailussa ja kaikesta tästä johtuvaan paineeseen käydä todenteolla politisoimaan tuomarinvirkoja. Tällaisten haittavaikutusten torjumiseksi ehdotin tuomioistuimen harkintavallan laajentamisen pitämistä kurissa mm. siten, että vältettäisiin tarpeetonta joustavien säännösten ottamista lakiin ainakin ilman esimerkkiluetteloa tai lainkäyttäjää ohjaavaa muuta sisällystää.

Esitykseni eräänä lähtökohtana oli, että joustavat normit poikkeavat jokseenkin selvästi muista, harkintaa antamattomista oikeussäännöistä.

Vuonna 1972 julkaisi hovioikeudenneuvos Terttu *Apala-Arlander* tohtorinväitöskirjan nimeltä »Yleislausekkeista. Oikeussäännösten muotoamiseen ja soveltamiseen liittyviä kysymyksiä.» *Apala-Arlander* esitti mielipiteen, jonka mukaan yleislausekkeiden, siis joustavien normien, ja muiden oikeusohjeiden välillä on pelkkä aste-ero. Hän korosti, että kaikki säännökset ovat enemmän tai vähemmän väljiä ja että yleislausekkeita leimaa vain erityisen selvä väljyys, siis harkinta-ala. Tämä merkitsee mm. sitä, että yleislausekkeisiin, vaikka ne ansaitsevatkin huomiota, tulee suhtautua asiallisesti, ongelmia tarpeettomasti dramatisoimatta. Silti *Apala-Arlander* korostaa kansalaisten oikeusturvaa silmällä pitäen, »että yleislausekkeita pitäisi välttää mahdollisuuksien mukaan säännöstöissä, joiden välityksellä *puututaan kansalaisten läheiseen toimivaltapiiriin*, ja että yleislausekkeita normaaliarvostuksina pitäisi lähinnä sijoittaa vain oikeusaloille, joilla noiden arvostusten saatetaan olettaa olevan suhteellisen yhdenmukaisina kansalaisten tietoisuudessa» (mt.s. 216–217).

6. Täytynee myöntää, että normeja ei voida niiden joustavuuden perusteella luokitella toisistaan selvästi poikkeaviin ryhmiin, vaan että normit muodostavat eräänlaisen joustavuusspektrin, jossa jäykistä normeista asteittain liu'utaan kohti yhä joustavampia ja joustavampia normeja. Samakin oikeusohje voi sisältää joustavuudeltaan eri laatuisia elementtejä.

Selvää on samalla, että tuon spektrin joustavassa päässä olevat säännökset ovat erittäin väljiä eivätkä anna lainkäyttäjälle paljonkaan ohjetta yksittäistapauksessa. Vahingonkorvauslain osalta tähänastinen lain soveltamiskäytäntö osoittaa tuon arvion oikeaksi. Tätä oikeuskäytäntöä tutkinut varatuomari Armas *Arti*, joka on julkaissut vahingonkorvauslakia erityisesti oikeuskäytännön pohjalta käsittelevän kommentaarin (Vahingonkorvauslaki, Hämeenlinna 1981), korostaa, että lain soveltaminen on erittäin horjuvaa ja että ratkaisujen taustalla olevat todelliset argumentit usein jäävät pimentoon tuomion perusteisiin otettujen joustavien lausekkeiden taakse. Meillä perinteellisesti noudatettu tapa kirjoittaa päätöksen perustelut lyhyesti ei tietenkään helpota asiaa. Voi kulua vielä pitkä aika, ennenkuin oikeuskäytäntö, lähinnä korkeimman oikeuden ratkaisujen avulla, vakiintuu edes tärkeimpien tyyppitilanteiden kohdalla.

Joustavista normeista lainkäytölle johtuvia haittoja voidaan vähentää tutustumalla lain esitöihin ja siis, kuten tuomarinohjeissakin kehoitetaan, ottamalla vaarin siitä, mikä lainsäätäjän tarkoitus oli. Tämä ei kuitenkaan ole Suomessa yhtä helppoa kuin lainsäätäjämme länti-

sessä esikuvamaassa, jossa esim. komiteanmietinnöt ovat meikäläisiä huomattavasti perusteellisempia. Tässä on paikallaan korostaa myös avoimen argumentoinnin merkitystä. On välttämätöntä, että asian ratkaisija selvittää itselleen, millä perusteella hän katsoo kohtuuden tms. seikan vaativan määrälaatuista tulosta, ja hänen tulee myös lausua tämä käsityksensä julki. Vaikka tällä tavoin ei ratkaisujen horjuvuutta voidakaan poistaa, sitä voidaan vähentää ja se saattaa niin sanoakseni rationaaliselle pohjalle. Myös muutoksenhaku käy helpommaksi ja kansalaisten luottamus lakiin ja sen käyttäjiin suuremmaksi.

Lainaan tähän kappaleen *Apala-Arlanderin* Yleislausekkeista-teoksesta (s. 206–207): »Kun yleislausekkeet kuitenkin ovat vain *asteettaisesti väljempiä* kuin varsinaiset oikeussäännökset ja esim. selittävät oikeusohjeet voidaan sijoittaa osaksi normiseikastoja, on katsottava, että yleislausekkeiden tulkinta ei *periaatteellisesti* saata erota oikeussäännösten tulkinnasta yleensä. Yleislausekkeitä sovellettaessa saa kuitenkin itse tapauksen *asia-aineisto keskeisemmän sijan*, kuten myös vanhempaa lainsäädäntöä tulkittaessa. Kun lainsäädännön tarjoama tulkinta-aineisto on kielelliseltä asultaan samalla *harkintavaltuus lainkäyttäjälle*, on esim. Ruotsissa pyritty siihen, että yleislausekkeiden *tulkintaohjeita* saataisiin *komiteamietintöjen* [tähän täytyy tietysti lisätä hallituksen esitykset. M.L.A.] selostavista esityksistä tai suorastaan niiden antamista *suosituksista normisovellutuksiksi*. Siten lainvalmisteluaineiston merkitys yleislausekkeitä sovellettaessa ilmeisesti kasvaa. Mikäli katsotaan, että yleislausekkeissa on lainkäyttäjälle annettu valtuus, joka on lähentämässä *lainkäyttöä lainsäätäjän toimintaan*, joudutaan yleislausekkeitä sovellettaessa kiinnittämään myös enemmän huomiota annettavan *ratkaisun seurausvaikutuksiin*.»

7. Artikkelissaan »Täyden korvauksen periaate ja uusi vahingonkorvauslaki» (Urho Kekkosen juhlaulkaisu, Vammala 1975 s. 375–382, tähän s. 379) sanoo professori Matti *Ylöstalo*, viitaten jo aikaisemmin eri lakeihin sisältyneisiin, korvauksen sovittelun mahdollistaneisiin säännöksiin, seuraavaa: »Aikaisemmat säännökset ovat kattaneet huomionarvoisen osan tapauksista, joissa sovittelun tarvetta tuntuvasti ilmenee. Tähän nähden ei uuden yleisen sovittelusäännön liittämistä lakiin [siis vahingonkorvauslakiin] tarvinne pitää oikeusvarmuuden kannalta epäilyttävänä. On kuitenkin selvää, että vasta käytännön kokemukset osoittavat sovitteluperiaatteen yleistämisen merkityksen ja sen hyvät ja huonot puolet.»

Omasta mielestäni vahingonkorvauslaissa liikutaan joustavien normien käytön hyväksyttävyyden äärirajoilla. Tätä korostaa se, että tuo-

mioistuimelle ei ole annettu laajaa harkintaa vain erikoistapauksissa, esim. 2 luvun 1 §:n 2 mom:ssa säännellyssä korvauksen sovittelutilanteessa, vaan myös itse pääsääntö on monissa tapauksissa suoraan saanut joustavan normin muodon; näin on mm. alaikäisen ja mielisaira-
raan korvausperusteiden osalta laita. Kun ottaa huomioon korvausasioihin liittyvät taloudelliset intressit ja korvausvelvollisuuteen kiistämättä liittyvän sanktioluonteeseen, olisi ollut suotavaa, että tämä korvausoi-
keutemme perussäädös, vahingonkorvauslaki, olisi voitu rakentaa jäykempien ja siis oikeusvarmuudeltaan nykyistä parempien säännösten pohjalle.

Mitä tämä olisi merkinnyt? Luultavasti sitä, että tuomioistuimen mahdollisuudelle liikkua korvausasteikolla olisi asetettu jotkin ylä- tai alarajat esim. suhteutettuina vahingon koko määrään, taikka sitä, että yleinen sovittelusäännös olisi jätetty kokonaan ottamatta lakiin, että työntekijän ja virkamiehen vahingonkorvausvelvollisuus myös lievää törkeämmän tuottamuksen tapauksissa olisi poistettu ja että heille tahallisuustapauksissa olisi säilytetty aina täysi vastuu.

Helposti havaitaan, että näin heräävät vaihtoehdot ovat ns. poliittisia kysymyksiä, joita ratkaistaessa puhtaat lakitekniset ja lainsoveltamistekniset näkökohdat ja pyrkimykset helposti jäävät taka-alalle. On toisin sanoen ilmeistä, että vahingonkorvauslakia ei juuri olisi voitu kirjoittaa toisin kuin kirjoitettiin, ja oikeuskäytännön tehtävänä on nyt koettaa selvittää syntyneestä tilanteesta.

Syytä on kuitenkin muistaa, että pohjoismaisessa vahingonkorvausoikeuden uudistamisessa on koko ajan ollut taustalla perinteellisen vahingonkorvauksen roolin supistaminen vakuutuksiin perustuvan korvauksen merkityksen vastaavasti kasvaessa. Jos vahingon satuttua on tarjolla mahdollisuus joko henkilö-, esine- tai vastuuvakuutuksesta maksettavan korvauksen saantiin, vahingonkorvauksesta kiistelemisen käy turhaksi tai ainakin sen perusteet yksinkertaistuvat.

Tässä on kenties lohdutusta sille, joka murehtii vahingonkorvauslakimme säännösten tulkinnanvaraisuutta ja joustavuutta. Valitettavasti ongelmat kuitenkin osaksi siirtyvät vakuutuksenantajan ja vakuutetun välisiksi, eivätkä siis ole tätäkään kautta kokonaan vältettävissä – päinvastoin, tilanne vielä pahenee, jos myös itse vakuutusosoikeus alkaa kehittyä joustavien normien suuntaan. Runsaasti erimielisyyksiä ja niistä johtuvia oikeusjuttuja on siis korvausoikeuden alalla luvassa, jolle epävarmuus riidan lopputuloksesta sitten pakota osapuolia pyrkimään ratkaisuun sovintoteitse.